

YHTEEN HIILEEN PUHALTAMINEN – EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUKSEN ARTIKLAN 8 ASETTAMAT POSITIIVISET TOIMINTAVELVOITTEET JA LASTEN OIKEUDET ILMASTONMUUTOKSEN KONTEKSTISSA¹

Helmi Hämäläinen

<https://doi.org/10.33344/vol17iss2pp40-62>

Helsinki Law Review, 2/2023, pp. 40–62

© 2024 Pykälä ry, Mannerheimintie 3 B, 5th floor, 00100 Helsinki, Finland, and the author.

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

ABSTRACT

In recent years, climate change and children's rights have been hot topics in the field of international law. Paris Agreement set a goal for climate mitigation actions: to keep the global temperature well below 2 °C. However, developed countries are far behind that target. Thus, many children have taken action and initiated legal proceedings in the international legal bodies. This article aims to enlighten the reader on the positive obligations of the European Convention on Human Rights towards children on climate change in the light of article 8. Moreover, the article delves into the position of children in our society and their vulnerability. The article also explores the challenges children face in asserting their rights. It divides positive obligations into three categories: the authorities' obligations, the obligations of the legislator, and the obligations of the courts. In conclusion, the author brings up the obstacles in the way of the full enjoyment of environmental rights in the human rights system.

1 Toimituksen huomio: artikkeli on kirjoitettu ennen kuin EIT antoi 9.4.2024 ratkaisut tapauksissa *Duarte Agostinho ja muut v. Portugali ja 32 muuta valtiota*, *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ja muut v. Sveitsi ja Carême v. Ranska*.

I. JOHDANTO

Viime aikoina on ollut enenevässä määrin esillä lasten ja nuorten oikeus puhtaaseen tulevaisuuteen. Vuonna 2015 maailman valtiot kokoontuivat yhteen ja kompromissina syntyi Pariisin ilmastopöytäkirja². Pariisin ilmastopöytäkirja asettaa 3 artiklassa sopimusvaltioille velvoitteen laatia kansallisesti määriteltäviä panoksia, jotta 2 artiklassa mainitut pitkän ajan tavoitteet voidaan saavuttaa. Pariisin ilmastopöytäkirjan 2 artiklassa asetetaan valtioille pitkän ajan tavoitteet, joilla tarkoitetaan maailman keskilämpötilan pysyttämistä selvästi alle 2 °C:ssa. Artiklan mukaan valtiosopimuksen tavoitteena on pysäyttää lämpeneminen 1.5 °C:een. Kansalaisyhteiskunta on herännyt myös vastustamaan ilmastonmuutosta. Tämä on tarkoittanut niin sanottujen ilmastokanteiden lisääntymistä tuomioistuimissa.³ Yksi tunnetuimmista ilmastokanteista on portugalilaisten lasten (*Duarte Agostinho ja muut v. Portugalija muut*) vuonna 2020 nostama kante Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa (EIT). Ilmastonmuutos on siis yhä enemmän ihmisoikeuskysymys – ei ainoastaan luonnontieteellinen tosiasia.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen asettamia velvoitteita kutsutaan positiivisiksi toimintavelvoitteiksi. *Harris, O'Boyle ja Buckley* määrittelevät positiiviset toimintavelvoitteet valtioiden velvoitteiksi tehdä aktiivisia toimenpiteitä suojataksaan ihmisoikeudet. Negatiivisilla velvoitteilla taas tarkoitetaan valtion velvollisuutta pidättäytyä puuttumasta johonkin oikeuteen eli velvollisuutta kunnioittaa tällaista oikeutta. Täten kaikki velvoitteet voidaan määrittellä suhteessa näihin kahteen kategoriaan eli positiivisiin ja negatiivisiin toimintavelvoitteisiin. Joskus myös jokin velvoite ei ole yksinomaan positiivinen tai negatiivinen, vaan se sisältää näistä kummankin ominaisuuksia.⁴

Ilmastonmuutoksen globaali ulottuvuus tekee siitä monimutkaisen juridisen ongelman, koska yksittäinen valtio ei ole vastuussa ilmastonmuutoksesta. Täten syy-yhteyden löytäminen yksittäisen valtion toimien ja ilmaston lämpenemisen välillä on vaikeaa, mikä on myös este valtioiden positiivisten toimintavelvoitteiden laatimiselle. Valtioiden positiivisten toimintavelvoitteiden toteuttaminen erinäisissä ilmastomuutoksesta koskeissa vireillä olleissa valituksissa.⁵ Positiivisten toimintavelvoitteiden asettamisen edellytyksenä on se, että valtio ”tiesi tai sen olisi pitänyt tietää” vahingon riskistä, eli sen on pitänyt olla tietoinen.⁶

2 SopS 76/2016.

3 Ks. *Duarte Agostinho ja muut v. Portugalija 32 muuta valtiota* App no 39371/20, Court communication of 30 November 2020; *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ja muut v. Sveitsi* App no 53600/20 of 28 November 2020; *Carême v. Ranska* App no 7189/21, Relinquishment of 28 January 2021.

4 D. Harris ja muut, *Law of the European Convention on Human Rights* (2nd edn, Oxford University Press 2009) 18; ks. Laurens Lavrysen, *Human rights in a positive state: rethinking the relationship between positive and negative obligations under the European Convention on Human Rights* (Intersentia 2016) 10.

5 Ks. *Daniel Billy ja muut v. Australia* (22 September 2022 UNHRC) UN Doc. CCPR/C/135/D/3624/2019 ja *Sacchi ja muut v. Argentiina* (10 August 2021 CRC) UN Doc. CRC/C/88/D/104/2019.

6 *O'Keefe v. Irlanti* App no 35810/09 (GC) (ECtHR, 28 January 2014) kohdat 152 ja 168.

Tässä artikkelissa⁷ syvennytään ympäristöoikeuteen Euroopan ihmisoikeussopimuksen⁸ (EIS) kehyksessä. Erityisesti artikkelissa pyritään jäsentämään lukijalle EIS:n 8 artiklasta johdettavat valtioiden positiiviset toimintavelvoitteet koskien ilmastonmuutosta jakamalla ne kolmeen kategoriaan: 1) viranomaisten, 2) lainsäätäjän ja 3) tuomioistuinten positiivisiin toimintavelvoitteisiin. Lisäksi artikkelissa käsitellään EIS:n 8 artiklan kattamia ympäristöoikeuksia lapsen oikeuksien sopimuksen valossa. Mielenkiintoisen näkökulman artikkelin aiheeseen tuo lapsen haavoittuvaisuuden tarkastelu. Täten artikkeli pyrkii tutkimaan samalla, millaisia velvoitteita Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) voisi mahdollisesti asettaa sopimusvaltioille ilmastonmuutoksen edetessä. Suomalaisessa tutkimuksessa lasten oikeuksia ja haavoittuvaisuutta on tutkittu, mutta tämän artikkelin tarkoitus on tuoda syvällisemmin haavoittuvaisuuden konteksti ilmastonmuutoksen yhteyteen sekä tarkastella ihmisoikeusjärjestelmää kriittisesti. Lisäksi artikkeli pyrkii systematisoimaan oikeustilaa, joka on tällä hetkellä vielä hyvin määrittämätön.

Artikkelin tutkimusmetodina käytetään oikeusdogmaattista menetelmää, mutta artikkelissa myös käytetään paikoin oikeuspoliittista tutkimusmetodia. Kolme tutkimuskysymystä, johon artikkeli pyrkii vastaamaan, ovat: 1) Millaisia ilmastonmuutosta koskevia positiivisia toimintavelvoitteita on johdettavissa EIS:n 8 artiklasta? 2) Miten lasten oikeudet tulisi ottaa huomioon sovellettaessa EIS:n 8 artiklan asettamia positiivisia toimintavelvoitteita ilmastonmuutoksen edetessä? 3) Miten lasten haavoittuvainen asema vaikuttaa heidän ympäristöoikeuksiensa toteutumiseen yhteiskunnassamme? Tutkimuskysymyksistä on johdettavissa kaksi alakysymystä: 1) Millaisia esteitä erityisesti lapset voivat kohdata, jotta sopimusvaltiot saatettaisiin vastuuseen ilmastonmuutosta koskevien velvoitteidensa osalta? 2) Millaista kritiikkiä voidaan kohdistaa ihmisoikeusjärjestelmään, kun sen avulla pyritään vaikuttamaan valtion ilmastotoimiin? Artikkelin rakenne jäsentyy seuraavalla tavalla: 1) Johdatus EIS:n 8 artiklan soveltamisalaan ja ympäristöoikeuksiin, 2) lapsen oikeuksien sopimuksen suhde EIS:n, 3) lapsen haavoittuvaisuuden käsite, 4) ympäristöoikeuksien jäsentäminen kolmeen eri ryhmään ja lasten kohtaamat haasteet EIT:ssa ja 5) yhteenveto ja johtopäätökset. Artikkelin keskittyy positiivisiin toimintavelvoitteisiin 8 artiklan näkökulmasta. Muiden artiklojen käsittely jää lähinnä maininnan tasolle.

7 Artikkelin pohjautuu kirjoittajan maisterintutkielmaan.

8 SopS 63/1999.

2. KATSAUS 8 ARTIKLAN HISTORIALLISEEN KEHITYKSEEN JA YMPÄRISTÖOIKEUKSIIN

Tässä luvussa pyritään avaamaan lukijalle EIS:n 8 artiklan sisältöä sekä siitä johdettavia ympäristöoikeuksia. Luvussa tutkitaan myös 8 artiklan historiallista kehitystä yksityisyyden ja perhe-elämän suojelemisesta ympäristöoikeuksien syntymiseen sekä näistä johdettaviin valtioiden positiivisiin toimintavelvoitteisiin. 8 artiklan mukaan jokaisella on oikeus perhe- ja yksityiselämään sekä kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaan kunnioitukseen. EIT on määritellyt 8 artiklan soveltamisalan laajaksi oikeuskäytännössään. Lisäksi kyseisestä artiklasta voidaan johtaa sellaisiakin oikeuksia, joita artiklassa ei ole erikseen mainittu.⁹ EIS ei erikseen luonut substanssinsa puolesta ympäristöoikeuksia järjestelmäänsä. Kuitenkin EIT on tapauksessa *Tyrer v. Yhdistyneet kuningaskunnat* määritellyt sopimuksen ”ajassa eläväksi instrumentiksi” (*a living instrument*).¹⁰ Näin ollen, vaikka ihmisoikeussopimus ei voi luoda täysin uusia oikeuksia, EIT:n tulkinta voi elää yhteiskunnan ja ihmisten asenteiden muutosten mukana. Esimerkkinä tästä voidaan pitää sopimuksen 3 artiklaa, kidutuksen kieltoa, jonka tulkinta on muuttunut vuosien varrella. EIT:n lausuman mukaan toiminta, jota ei ole aiemmin pidetty kidutuksena, voidaan nykyään käsittää kidutuksen kiellon vastaiseksi.¹¹

Ympäristöoikeudet ovat lähinnä johdettu EIS:n 8 artiklasta. EIS:n ympäristöoikeudet kuuluvat siis nimenomaan kodin sekä yksityis- ja perhe-elämän suojan alaisuuteen. Kuitenkin ilmastonmuutosta koskevissa kanteissa on argumentoitu, että valtioiden vastuu koskien kunnianhimoisempia päästövähennyksiä on johdettavissa myös EIS:n 2 artiklan positiivisista velvoitteista ja kansainvälisestä ilmasto-oikeudesta johdetusta varovaisuusperiaatteesta. EIT painotti varovaisuusperiaatteen merkitystä käyttäen sitä tukena 8 artiklan loukkauksen perusteluissa.¹² EIS:n 2 artikla takaa oikeuden elämään, ja varovaisuusperiaate on kansainvälisessä ympäristöoikeudessa tunnustettu periaate, vaikkakin sen oikeudellisesta luonteesta on kiistelty pitkään.¹³ Yhdistyneiden kansakuntien Rion julistuksen¹⁴ mukaan valtion

9 Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights, *Right to respect for private and family life, home and correspondence* (Council of Europe, updated on 31 August 2022) 7.

10 *Tyrer v. Yhdistyneet kuningaskunnat* App no 5856/72 (ECtHR, 28 April 1978) kohta 31.

11 *Selmouni v. Ranska* App no 25803/94 (ECtHR, 28 July 1999) kohta 101.

12 Ks. esim *Duarte Agostinho ja muut v. Portugal* ja 32 muuta valtiota, app no 39371/20, liite kohta 8.

13 Philippe Sands ja muut, *Principles of International Environmental Law* (4th edn, Cambridge University Press 2018) 239.

14 31 ILM 874 (1992) periaate 15.

tulee omaksua varovaisuusperiaatteen mukainen lähestymistapa, kun se ottaa huomioon ympäristönsuojelun. Kuitenkin tämä tulisi toteutua valtioiden omien kykyjen ja mahdollisuuksien rajoissa. Jos vakavan tai peruuttamattoman vahingon uhka on olemassa, valtio ei voi käyttää hyväkseen tieteellisen varmuuden puuttumista lykätäkseen ympäristöllisen vahingon estämistä koskevia toimenpiteitä. Kuitenkin epäselvyyttä ilmenee sen suhteen, missä tieteellisen epävarmuuden raja kulkee, ja millaisiin toimenpiteisiin periaate velvoittaa.¹⁵

Vuoden 1976 tapauksessa *X ja Y v. Saksa* kantajat olivat ympäristöjärjestön jäseniä. Järjestö omisti 2.5 aaria maata luonnonsuojelulle. Kantajat valittivat siitä, että viereiset sualueet oli annettu puolustusvoimien käyttöön. Valitus kuitenkin jätettiin tutkimatta *ratione materiae*-perusteella, sillä EIS:n 2, 3 ja 5 artiklat eivät luo oikeutta luonnonsuojeluun. Sittemmin tuomioistuimen kanta ympäristöoikeuksien kohdalla on muuttunut ja laajentunut. Vaikka EIT on muistuttanut, että sopimus ei luo erityisiä oikeuksia puhtaaseen ja rauhalliseen ympäristöön taikka luonnonmukaisen ympäristön suojelemiseen, voi kysymys 8 artiklan loukkaamisesta syntyä, jos edellä mainitut tekijät ovat vakavasti ja suorasti vaikuttaneet yksilöön.¹⁶ Tuomioistuin on huomauttanut, että kodin suojaa koskevat valtion toimintaveloitteet sisältävät myös kodin suojelemisen melulta, päästöiltä, hajulta ja muilta häiriöiltä.¹⁷

EIT:n oikeuskäytännön mukaan valittajan ei tule kuitenkaan välttämättä näyttää toteen, että saaste on vakavasti uhannut tämän terveyttä¹⁸, vaikka haitallisten saasteiden tulee saavuttaa tietty vähimmäistaso¹⁹. Tämän vuoksi kynnys sen toteamiseen, että ympäristön vaikutukset henkiseen ja fyysiseen terveyteen ovat loukanneet 8 artiklan takaamia yksilön oikeuksia, on korkea. Tämä vakavuuden vähimmäistason arviointi on johdettavissa 3 artiklaa koskevasta oikeuskäytännöstä.²⁰ Tämä arviointi vaikuttaa positiivisten veloitteiden asettamiseen. EIT käyttää kokonaisvaltaista arviointia ottaen huomioon ympäristövaikutusten keston ja intensiteetin, sekä saasteiden vaikutukset fyysiseen ja henkiseen terveyteen.²¹

EIT on oikeuskäytännössään linjannut lukuisia ympäristöhaitasta johtuvia positiivisia toimintaveloitteita. Osa näistä on menettelyllisiä ja osa aineellisia veloitteita. Positiivisiksi toimintaveloitteiksi on lueteltu 1) velvollisuus mahdollistaa pääsy ympäristöä koskevaan informaatioon²², 2) velvollisuus taata julkinen osallistuminen ympäristöä koskevaan päätöksen-

15 Sands ja muut (n 14) 234.

16 *Hatton v. Yhdistynyt kuningaskunta* App no 36022/97 (GC) (ECtHR, 8 July 2003) kohta 96.

17 *Boyle v. Yhdistynyt kuningaskunta* App no 55434/00 (ECtHR, 8 April 2008); *Moreno Gómez v. Espanja* App no 4143/02 (ECtHR, 16 November 2004) kohta 53.

18 *Lopéz Ostra v. Espanja* App no 16798/90 (ECtHR, 9 December 1994) kohdat 44–58.

19 *Ibid* kohta 49.

20 Corina Heri, 'Climate Change before the European Court of Human Rights: Capturing Risk, Ill-Treatment and Vulnerability' (2022) 33 *European Journal of International Law* 925, 933.

21 *Fadeyeva v. Venäjä* App no 55723/00 (ECtHR, 30 November 2005) kohdat 68–70.

22 Ks. yleisesti *Guerra v. Italia* App no 116/1996/735/932 (ECtHR, 19 February 1998) kohta 60.

tekoon²³, 3) velvollisuus myöntää pääsy ympäristöasioita käsitteleviin tuomioistuimiin²⁴, 4) velvollisuus muodostaa ympäristölainsäädäntöä²⁵, 5) velvollisuus suorittaa tutkimuksia, selvityksiä ja ympäristövaikutusten arviointien tekemistä, jotta varovaisuusperiaatteen mukainen lähestymistapa voidaan saavuttaa²⁶, 6) velvollisuus täyttää riittävät varatoimenpiteet²⁷, 7) velvollisuus asettaa ympäristön pilaajat syyteeseen ja rangaista näitä ympäristölle aiheutetusta haitasta²⁸ ja 8) velvollisuus käsitellä valtioiden laiminlyöntejä sekä tehottomia toimenpiteitä²⁹.

3. LAPSEN OIKEUKSIEN SOPIMUS EUROOPAN IHMISOIKEUSSOPIMUKSEN VALOSSA JA LASTEN HAAVOITTUVAINEN ASEMA

3.1 Lapsen oikeuksien sopimuksen tulkinta ilmastonmuutoksessa ja sen suhde Euroopan ihmisoikeussopimukseen

EIT ei ole velvollinen lapsen oikeuksien sopimuksen³⁰ (LOS) pohjalta noudattamaan sen takaamia oikeuksia, mutta EIS:n tulkinta ei tapahdu tyhjiössä. EIS:n tulkinnassa tuleekin ottaa huomioon kansainvälisen oikeuden yleiset periaatteet.³¹ EIT on oikeuskäytännössään linjannut, että erityisesti 8 artiklan positiivisten toimintavelvoitteiden yhteydessä tulisi ottaa huomioon myös LOS:ssa suojeltavat lasten oikeudet.³² Jotta erityisesti lasten oikeuksia voidaan suojella EIS:n soveltamistilanteissa, on myös tarkasteltava LOS:ssa taattuja oikeuksia ilmastonmuutoksen kontekstissa. Tämän luvun tavoitteena on johdattaa lukija ilmastonmuutoksen vaikutuksiin suhteessa LOS:ssa suojeltaviin oikeuksiin. Lisäksi luvussa arvioidaan lasten oikeuksien asemaa EIS:n valossa.

Johdantoluvussa mainitussa tapauksessa portugalilaiset lapset toivat valituksessaan esille EIT:n veloitteen ottaa huomioon ilmastokriisissä myös LOS:n asettamat veloitteet ja erityisesti LOS 3 artiklan tarkoittama ”lapsen etu”.³³ Ilmastonmuutos vaikuttaa erityisesti seuraaviin LOS:ssa turvattuihin oikeuksiin: oikeus saada ensisijaisesti otettavaksi huomioon lapsen etu

23 Ks. yleisesti *Hatton* (n 17).

24 Ks. yleisesti *Moor v. Sveitsi* App no 52067/10 ja 41072/1 (ECtHR, 11 March 2014).

25 Ks. yleisesti *Öneryildiz v. Turkki* App no 48939/99 (ECtHR, 30 November 2004).

26 Ks. yleisesti *Táatar v. Romania* App no 67021/01 (ECtHR, 27 January 2009).

27 *Budayeva v. Venäjä* App no 15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 ja 15343/02 (ECtHR, 10 March 2008) kohta 114.

28 *Öneryildiz* (n 27) kohta 91.

29 *Oluic v. Kroatia* App no 61260/08 (ECtHR, 20 May 2010) kohta 66.

30 SopS 60/1991.

31 Käsikirja Euroopan lapsen oikeuksia koskevasta oikeudesta (Euroopan unionin perusoikeusvirasto ja Euroopan neuvosto 2015) 27.

32 *Harroudj v. Ranska* App. no. 43631/09 (ECtHR, 4 October 2012) kohta 42.

33 *Duarte Agostinho ja muut v. Portugali ja 32 muuta valtiota* (n 13), liite kohta 8. Ks. myös *Neulinger v. Sveitsi* App no 41615/07 (GC) (ECtHR, 7 July 2010) kohta 132.

(artikla 3), oikeus elämään (artikla 6), oikeus perhesuhteiden ylläpitämiseen ja olla erottamatta vanhemmistaan vastoin lapsen tahtoa (artiklat 9 ja 10), oikeus tulla kuulluksi (artikla 12), oikeus suojeltuun terveyteen (artikla 24), oikeus riittävään elintasoon (artikla 27), oikeus koulutukseen (artikla 28), oikeus vapautteen kaikenlaisesta väkivallasta tai hyväksikäytöstä (artiklat 19, 32 ja 34–36), alkuperäisväestöön kuuluvan lapsen oikeus kulttuuriin ja kieleen (artikla 30) ja lapsen oikeus leikkiin (artikla 31). Merkittäviksi lasten oikeuksiksi edellä mainituista oikeuksista voidaan katsoa lapsen oikeus saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon ja osallisuuteen liittyvät oikeudet.³⁴

Ilmastomuutos ei siis vaikuta vain yhteen oikeuteen LOS:ssa, vaan ilmastokriisi vaikuttaa useisiin lapsen oikeuksien sopimuksen turvaamiin oikeuksiin. Tämä voi myös tarkoittaa sitä, että LOS:n implementointi voi vaikeutua kokonaisuudessaan. Tämä johtuu LOS:n oikeuksien vuorovaikutuksesta artiklojen välillä, mikä taas liittyy LOS:n oikeuksien luonteeseen. Jonkin yksittäisen LOS:n oikeuden kattava realisointi tarkoittaa osittain tai kokonaan muiden oikeuksien toteutumista. Lopputuloksena yhden oikeuden loukkaaminen tarkoittaa myös toisen oikeuden loukkaamista.³⁵

Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentin nro 14 mukaan lapsen edun suojaamisella suojataan kaikkien LOS:n artiklojen toteutumista. Näin voidaan varmistaa oikeuksien dynaaminen ja perusteellinen toteutuminen.³⁶ Lapsen oikeuksien komitean kommentti on myös painottanut, että lapsen edun kokonaisvaltainen edistäminen vaatii kaikkiin toimijoihin kohdistuvan lapsen edun mukaisen lähestymistavan vahvistamista. Näillä keinoilla voidaan taata lapsen kokonaisvaltainen ruumiillinen, henkinen, moraalinen ja hengellinen ”säröttömyys”.³⁷

Lapsen oikeuksien komitea on syksyllä 2023 laatinut yleiskommentin nro 26 koskien lasten oikeuksia ilmastonmuutoksessa. Yleiskommentissa lapsen oikeuksien komitea tunnistaa ylisukupolvisen tasa-arvon periaatteen. Komitean mukaan sopimusvaltiot ovat vastuussa ennakoitavista ympäristöön kohdistuvista uhista, jotka johtuvat heidän omista toimistaan. Komitea painottaa, että lasten oikeudet vaativat välitöntä huomioon ottamista siten, että lapset pystyvät nauttimaan oikeuksistaan mahdollisimman laaja-alaisesti.³⁸ Yleiskommentissa viitataan laajasti jo edellä mainittuihin LOS:n artikloihin ja annetaan valtioille ohjausta siihen, miten nämä

34 Heta-Elena Heiskanen ja Milka Sormunen, 'Ilmastonuoret vastaan valtiot, Lapsen oikeuksien komitea ilmastokriisin ratkojana' teoksessa Elina Pekkarinen ja Terhi Tuukkanen (toim.), *Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet* (Lapsiasiavaltuutettu 2020) 114.

35 Ibid 111.

36 Committee on the Rights of the Child, 'General Comment 14 on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration' (2013) UN Doc. CRC/C/GC/14, luku 1 kohta A 4

37 Committee on the Rights of the Child, 'General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child' (2003) Un doc. CRC/GC/2003/5 kohta 12.

38 Committee on the Rights of the Child: General comment No. 26 on children's rights and the environment, with a special focus on climate change (2023) Un Doc. CRC/C/GC/26 kohta 11.

oikeudet voidaan käytännössä turvata ilmastonmuutoksen edetessä. Esimerkiksi kommentissa mainitaan lapsen oikeus päästä vaikuttamaan ympäristöä koskevaan päätöksentekoon.³⁹ Lisäksi yleiskommentissa painotetaan lapsen oikeutta koulutukseen. Valtioiden tulee turvata koulutus ilmastonmuutoksen ympäristöhaittojen edetessä ja varmistaa se, että opetussuunnitelma sisältää ilmastonmuutosta koskevan tieteen opetusta.⁴⁰ Yleiskommentissa kehoitetaan sopimusvaltioita suorittamaan ympäristöä koskevassa päätöksenteossa ja lainvalmistelussa arviointimenettely siitä, kuinka päätös tai lainsäädäntö vaikuttaa käytännössä lasten oikeuksiin.⁴¹

Yleiskommentti on mielenkiintoinen siitä näkökulmasta, että se ottaa kantaa myös laajemmin ilmastonmuutokseen. Se lähestyy ilmastonmuutosta lasten oikeuksien näkökulmasta, mutta käyttää samalla ilmastopesimuksesta tuttua termistöä. Tällä tarkoitetaan sitä, että lapsen oikeuksien komitea muun muassa viittaa kansainvälisestä ympäristöoikeudesta tuttuun varovaisuusperiaatteeseen.⁴² Yleiskommentissa myös kehoitetaan valtioita sitoutumaan kansainväliseen yhteistyöhön⁴³ ja valvomaan yrityksiä sen osalta, että nämä turvaavat lasten oikeudet.⁴⁴ Kaiken kaikkiaan yleiskommentissa todetaan, että sopimusvaltioiden tulee sitoutua Pariisiin ilmastopesimuksen pitkän aikavälin tavoitteisiin, jotta se täyttää LOS:n velvoitteet.⁴⁵

EIT on myös oikeuskäytännössään viitannut lapsen etuun lukuisia kertoja.⁴⁶ Lapsen etu on otettava huomioon kaikessa toiminnassa, mukaan lukien ilmasto ja luontoa koskevassa päätöksenteossa, lainsäädännössä ja rahoitustoimissa, kun toimet vaikuttavat suorasti tai epäsuorasti lapsiin.⁴⁷ Lapsen edun periaate asettaa siis myös velvoitteen ottaa lapsen etu huomioon ennen tietyn menettelytavan määrittelyä. Tämä tarkoittaa sitä, että päätöksentekijöiden tulee arvioida sekä negatiiviset että positiiviset päätöksen aiheuttamat vaikutukset lapsiin.⁴⁸ Edellä mainittu lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 26 koskien ilmastonmuutosta täsmentää myös EIT:n tulkintaa lasten oikeuksista. EIT voisi yhä enenevässä määrin käyttää yleiskommenttia ilmastonkanteita koskevassa argumentoinnissaan. Vaikka nämä kaksi ihmisoikeussopimusta toimivat omina entiteetteinään, voisi yleiskommentin nro 26 tapainen instrumentti vahvistaa näiden kahden sopimuksen vuorovaikutusta.

39 Ibid kohdat 26 ja 27.

40 Ibid kohdat 51 ja 53.

41 Ibid kohta 75.

42 Ibid kohta 69.

43 Ibid kohta 91.

44 Ibid kohdat 78–81.

45 Ibid kohta 98 (b).

46 Ks. *Khan v. Ranska* App no 12267/16 (ECtHR, 28 February 2019); *Mubilanzila Mayeka ja Kaniki Mitunga v. Belgia* App no 13178/03 (ECtHR, 12 January 2007).

47 CRC/C/GC/14 (n 36) kohta 19.

48 Ibid kohta 6(c).

3.2 Haavoittuvaisten ryhmien suhde Euroopan ihmisoikeussopimuksen positiivisiin toimintavelvoitteisiin

Tässä aluvuossa tutkitaan haavoittuvaisuuden käsitettä lasten oikeuksien näkökulmasta. Lisäksi haavoittuvaisuuteen syvennytään EIT:n oikeuskäytännön valossa. Haavoittuvaisten yksilöiden aseman ymmärtäminen on merkityksellistä, jotta lasten oikeudet voidaan kokonaisuudessaan turvata ilmastonmuutoksen edetessä. Haavoittuvaisuuden konseptille ei ole selvää oikeudellista määritelmää. Lisäksi se on verrattain tuore käsite myös suomalaisessa oikeuskielessä. *Niemisen* mukaan haavoittuvaisuuden käsitteen ympärillä on löydettävissä kaksi eri suuntausta. Ensimmäisen mukaan tietyt ryhmät ovat itsessään jo haavoittuvia. Toinen näkemys nojautuu siihen, että haavoittuvaisuus on universaalialia. Ensimmäinen näkemys sivuuttaa sen, ettei tällainen haavoittuvainen ryhmä, kuten vanhukset, ole hegemoninen. Heikkouksiin keskittyminen voi luoda myös ryhmässä toimetttömyyttä. Toisen suuntauksen mukaan haavoittuvaisuus näyttäytyy sosiaalisena konstruktiona.⁴⁹

Positiiviset toimintavelvoitteet on huomioitava poikkeuksellisen huolellisesti, kun kyseessä ovat erityisen haavoittuvaisessa asemassa olevat yksilöt. Yhden kansainvälisessä oikeudessa esiintyvän määritelmän mukaan haavoittuvaisuudella viitataan tilaan, jossa ihminen on altis vahingonteolle. Tällaista yksilöä voidaan vaivattomasti satuttaa fyysisesti, psyykkisesti tai sosiaalisesti. Tämä on mahdollista sen vuoksi, että yksilö on hauras, heikko tai sensitiivinen. Haavoittuvaisuudella viitataan lapsen kohdalla tämän synnynnäiseen haavoittuvaisuuteen. Muiden ryhmien kohdalla kyseeseen voi tulla olosuhteista johtuva haavoittuvaisuus.⁵⁰

EIT on myös luonut oman konseptinsa haavoittuvaisuudesta. EIT on viitannut edellä mainitulla tavalla olosuhteista riippuvaiseen haavoittuvaisuuteen tai erityisistä yksilöiden piirteistä johtuvaan haavoittuvaisuuteen. Vaikka EIT on jättänyt käsitteen avoimeksi tulkinnoille, tämä ei tarkoita sitä, etteikö käsitteellä olisi merkitystä useille EIS:n takaamille oikeuksille. Haavoittuvaisuuden käsitteen merkitys korostuu erityisesti EIS:n 3 artiklan kohdalla. EIT lähestyy

49 Liisa Nieminen, 'Koronapandemian vaikutukset haavoittuvassa asemassa olevien lasten läheissuhteiden ylläpitämiseen ja perhe-elämän suojaan' (Valtioneuvoston kanslian julkaisu 2022:20) 20–22.

50 Ks. Francesca Ippolito ja Sara Iglesias Sánchez, *Protecting vulnerable groups: The European Human Rights Framework* (Bloomsbury Publishing 2015); ks. myös Milka Sormunen, 'Positiiviset toimintavelvoitteet – valtion velvollisuus turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen aktiivisin toimin' (*Perustuslakiblogi*, 24.1.2020) <<https://perustuslakiblogi.wordpress.com/2020/01/24/milka-sormunen-positiiviset-toimintavelvoitteet-valtion-velvollisuus-turvata-perus-ja-ihmisoikeuksien-toteutuminen-aktiivisin-toimin/>> vierailtu 8.1.2024.

haavoittuvaisuutta näkökulmasta, jossa se erottelee haavoittuwait ryhmät ns. tavanomaisen kantajan tyyppistä. Tällainen lähestymistapa voi olla kahtiajakoinen. Se kuitenkin mahdollistaa joustavan tai olosuhteista riippuvaisen tulkinnan, joka ottaa huomioon muun muassa hakijan iän, riippuvuuden muista, vammaisuuden ja myös puutteellisten oikeussuojakeinojen olemassaolon.⁵¹

Heri muistuttaa siitä, että edellä mainittu EIT:n lähestymistapa on sovellettavissa ilmastonmuutoksen yhteydessä. Lapset ovat tyyppiesimerkki haavoittuvaisesta ryhmästä EIT:n oikeuskäytännössä. Yleisesti EIT on muodostanut erilaisia positiivisia toimintavelvoitteita, joiden tulee vähintään turvata riittävä lasten ja muiden haavoittuvaisten ryhmien suojele.⁵² On myös huomautettava, että haavoittuvaisuus nimenomaan asettaa yksilöt asemaan, jossa nämä ovat erityisen riippuvaisia valtion toimista. Lapset ovat erityisen haavoittuvaisessa asemassa ilmastonmuutoksen välittömien terveysvaikutusten vuoksi. Siksi edellä mainittu näkökulma haavoittuvaisuudesta voi *Herin* mukaan olla hyödyksi lapsille ilmastonmuutoksen kohdalla.⁵³

Edellä mainitun kaltainen yksilöiden muista riippuvainen asema on myös nähtävissä ilmastopolitiikan suhteen, kun yksilöt kollektiivisesti eivät pysty varmistamaan Pariisin ilmastopimuksen tavoitteiden täytäntöönpanoa valtioiden osalta. Tällainen haavoittuvaisten ryhmien suojaaminen yhteiskunnassa on etenkin lasten kannalta merkityksellistä, sillä heillä ei ole äänioikeutta.⁵⁴ Lisäksi EIT:n oikeuskäytännön perusteella laaditut termit ”kokemus” (*experience*) ja ”tunne” (*feeling*) ovat merkityksellisiä ilmastokontekstissa. Ne ovat sovellettavissa tilanteisiin, joissa kantajat ovat kokeneet erityisen voimakasta pelkoa tai altistuneet traumaattiselle kokemukselle.⁵⁵ EIT on nykyisessä oikeuskäytännössään viitannut haavoittuvaisuuteen tunteena määritellään tiettyä toimintaa 3 artiklan alaiseksi kidutukseksi.⁵⁶ Tilanteissa, joissa kantaja on kokenut haavoittuvaisuuden tunteen, voi tämä johtaa 3 artiklan mukaiseen loukkaukseen. Kuitenkin kynnys on tässä korkea.⁵⁷ Vaikkakin haavoittuvaisuuden käsite on

51 *Heri* (n 22) 949; ks. myös lisää haavoittuvaisuudesta mm. Alexandra Timmer, ‘A Quiet Revolution: Vulnerability in the European Court of Human Rights’ teoksessa Martha Fineman ja Anna Grear (toim.) *Vulnerability: Reflections on a New Ethical Foundation for Law and Politics* (Ashgate 2013) 147–170.

52 Ks. esimerkiksi *O’Keeffe v. Irlanti* (n 6); *Tarakhel v. Sveitsi* App no 29217/12 (GC) (ECtHR, 4 November 2014).

53 *Heri* (n 22) 949.

54 *Ibid* 950.

55 *Florea v. Romania* App no 37186/92 (ECtHR, 14 September 2010) kohdat 60–63.

56 *Dikme v. Turkki* App no 20869/92 (ECtHR, 1 July 2000) kohta 91; *Doğanay v. Turkki* App no 50125/99 (ECtHR, 21 February 2006) kohta 32; *Hajrulahu v. entinen Jugoslavian tasavalta Makedonia* App no 37537/07 (ECtHR, 29 October 2015) kohta 100.

57 *Bilen v. Turkki* App no 34482/97 (ECtHR 21 February 2006), kohta 35.

oikeuskäytännössä asettunut 3 artiklan alle, on myös tällä merkitystä 8 artiklan kannalta. Yksilöt ovat erityisen haavoittuvaisessa asemassa silloin, kun heillä ei ole oikeustoimikelpoisuutta. Tämä on tullut esiin esimerkiksi lapsiin kohdistuvassa lähisuhdeväkivallassa, jossa valtion lainsäädäntö ei ole pystynyt takaamaan erityisen haavoittuvaisessa asemassa olevien lapsien suojelua.⁵⁸

Ilmastomuutoksen aiheuttamien vaikutusten tarkastelu haavoittuvaisuuden kontekstissa asettaa EIT:lle mahdollisuuden ohjata EIS:n oikeuksien kehitystä tulevaisuudessa. Heri toteaa, että haavoittuvaisuutta, ihmisarvon käsitettä, sekä oikeudenmukaisuutta voidaan käyttää perusteluina vaadittaessa tuomioistuinta sitoutumaan ilmastotekoihin. Tämä vaatii myös normatiivista argumentointia sen puolesta, että EIT:n tulee totisesti käsitellä näitä kysymyksiä ilmaston suhteen.⁵⁹ Toisaalta lasten näkeminen vain haavoittuvaisuuden linssin läpi voi olla ongelmallista. Voisi olla hedelmällisempää tarkastella niitä valtakysymyksiä, jotka vaikuttavat lapsiin.⁶⁰

4. VALTIOIDEN POSITIIVISET TOIMINTAVELVOITTEET ILMASTONMUUTOKSESSA 8 ARTIKLAN VALOSSA

Seuraavaksi artikkelissa syvennyttään EIT:n oikeuskäytäntöön koskien 8 artiklan takaamia ympäristöoikeuksia. Seuraavissa alaluvuissa EIS:n 8 artiklan positiiviset toimintavelvoitteet koskien ilmastomuutosta jäsennetään kolmeen ryhmään: viranomaisten, lainsäätäjän ja tuomioistuimen positiivisiin toimintavelvoitteisiin. Kirjoittaja on halunnut jaottelulla jäsentää EIT:n oikeuskäytäntöä siten, että siitä on helpommin eroteltavissa erilaisia toimijoita koskevat positiiviset toimintavelvoitteet. Tällainen jaottelu myös selkeyttää EIT:n oikeuskäytäntöä. Samalla luvussa 4 tutkitaan sitä, miten toimijoiden tulisi ottaa huomioon erityisesti lapsen oikeuksien sopimuksessa turvatut oikeudet sekä lasten haavoittuvainen asema. Luvussa 4.4 pohditaan vielä sitä, millaisia esteitä erityisesti lapset voivat kohdata yrittäessään päästä kiinni oikeuksiinsa.

4.1 Viranomaisiin kohdistuvat positiiviset toimintavelvoitteet ja ilmastomuutos

Tarkasteltaessa valtion tekemiä päätöksiä, joilla on ympäristövaikutuksia, tuomioistuin on tarkastellut ensinnäkin viranomaisen tekemän päätöksen sisältöä. Tämä tarkoittaa sitä, että tuomioistuin arvioi päätöksen laillista ulottuvuutta koskien ympäristöön vaikuttavien toimen-

58 *Eremia v Moldovan tasavalta* App no 3564/11 (ECtHR 28 May 2013), kohdat 78–79.

59 Heri (n 20), s. 951.

60 Jonathan Herring: Vulnerability and Children's Rights. (2022) 36 (4) Int J Semiot Law 1509, 1521.

piteiden ohjausta ja organisointia. Tuomioistuin on painottanut valtion harkintamarginaalia tämän osalta. Toiseksi tuomioistuin arvioi sitä, kuinka viranomainen on ottanut huomioon toimenpiteiden vaikutukset yksilöihin. Lisäksi tuomioistuin arvioi, miten päätöksenteossa on otettu huomioon yksilöiden intressit ja päätöksen reiluus. Menettelylliset velvoitteet tulee ottaa myös huomioon, esimerkiksi millaiset yksilöiden näkökulmat oli otettu huomioon ja millaisia oikeussuojakeinoja on ollut saatavilla. Päätöksentekoprosessin tulee noudattaa menettelyä, jossa on otettu huomioon tarvittavat tutkimukset.⁶¹

Tapauksessa *Hatton v. Yhdistynyt kuningaskunta* valittajien mukaan yölennot lentokentällä loukkasivat lähistöllä asuvien 8 artiklan takaamia oikeuksia. Tuomioistuin otti huomioon tapauksen arvioimisessa sen, oliko päätöksenteossa säilytetty vaadittava tasapaino toisistaan eriyvien intressien välillä. Tuomioistuimen mukaan valtio oli säilyttänyt tasapainon taloudellisten hyötyjen sekä yksilöihin kohdistuvien haittojen välillä. Lisäksi tuomioistuin ei löytänyt menettelyvirhettä tässä prosessissa. Täten tuomioistuimen mukaan valtio ei ollut ylittänyt harkintamarginaaliaan yölentojen suhteen.⁶² Tapauksessa tuomioistuin korosti valtion menettelyllistä toimintavelvoitetta päätöksenteossa.⁶³ Tällä tarkoitettiin sitä, että valtion tuli suorittaa ympäristövaikutusten arviointimenettely,⁶⁴ sekä valtion tuli noudattaa varovaisuusperiaatetta tarjotakseen tarpeellista informaatiota.⁶⁵

Ympäristövaikutusten arviointimenettely (*environmental impact assessment*) on kansainvälisessä oikeudessa tunnistettu periaate. Valtioiden välillä on yleisesti hyväksytty vaatimus toteuttaa ympäristövaikutusten arviointimenettely, jos käsillä on riski siitä, että teollisuustoiminta voi aiheuttaa merkittävää valtioiden rajat ylittävää haittaa. Tämä on erityisen tärkeää silloin, kun kyseessä on valtioiden yhteisesti jaettu luonnonvara tai resurssi.⁶⁶ Velvollisuus suorittaa ympäristövaikutusten arviointimenettelyn tuloksista informointi yleisölle tarkoittaa myös ilmastonmuutoksen riskeistä ilmoittamista julkisesti. Yleisön pääsy relevanttiin ilmastonmuutosta koskevaan informaatioon on välttämätöntä ehkäisevien toimien suorittamisen kannalta.⁶⁷

61 *Giacomelli v. Italia* App no 59909/00 (ECtHR 2 November 2006) kohdat 79–80 ja 82–83 ja David Harris, Michael O’Boyle and Colin Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights. Fourth Edition.* (ed.) D.J. Harris, M. O’Boyle, E.P. Bates & C. Mc Buckley (Oxford University Press 2018), s. 562.

62 *Hatton ja muut v. Yhdistyneet kuningaskunnat* App no 36022/97 (GC) (8 July 2003), kohta 129.

63 *Ibid* kohta 99.

64 *Ibid.* kohta 128.

65 ” “this does not mean that decisions can only be taken if comprehensive and measurable data are available in relation to each and every aspect of the matter to be decided”. *Ibid.* Ks. myös Ivaja Krstić, and Bojana Čučković, ‘Procedural aspects of article 8 of the ECHR in environmental cases: The greening of human rights law’ (2015) 63(3) *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* 170, 176.

66 *Pulp Mills on the River Uruguay (Arg. v. Ury.)* I.C.J (20 April 2010), kohta 204.

67 Katharina Franziska Braig and Stoyan Panov, ‘The Doctrine of Positive Obligations as a Starting Point for Climate Litigation in Strasbourg: The European Court of Human Rights as a Hilfssheriff in Combating Climate Change?’ (2020) 35 *Journal of Environmental Law and Litigation* 261, 275.

Samankaltaiseen johtopäätökseen tuomioistuin päätyi tapauksessa *Powell ja Rayner v. Yhdistynyt kuningaskunta*. Kantajat valittivat Heathrow'n lentokentän lentoliikenteen tuottamasta melusta, joka loukkasi heidän oikeutta yksityis- ja perhe-elämän sekä kodin suojaan. Tuomioistuin kuitenkin hylkäsi kantajan argumentit sillä perusteella, että valtion tehtävänä oli ylläpitää oikeudenmukaista tasapainoa yksilöiden intressien ja yhteiskunnan yhteisen intressin välillä. Tuomioistuin katsoi, että näiden intressien välillä ei ole ollut selvää epätasapainoa. Tuomioistuimen mukaan yksilöiden oikeuteen oli puututtu merkittävästi, mutta Heathrow'n lentokentän asema kansainvälisessä kaupankäynnissä oli merkittävä. Lisäksi valtio oli maksanut kompensatiota meluhaitasta, sekä ottanut huomioon muut kansainväliset standardit.⁶⁸ Tapauksessa tuomioistuin teki nimenomaisen eron menettelyllisten ja aineellisten velvoitteiden välillä koskien 8 artiklan mukaisia ympäristöoikeuksia.⁶⁹

Toisaalta tapauksessa *Fredin v. Ruotsi* tuomioistuin lausui, että nyky-yhteiskunnassa tulisi yhä enenevässä määrin ottaa huomioon ympäristönsuojelu. Lisäksi tuomioistuin muistutti, että omaisuuteen puuttuminen ympäristön suojelemiseksi ei ollut ristiriidassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen pöytäkirjan 1(1) artiklan kanssa.⁷⁰ Tapauksessa *Deés v. Unkari* kantaja valitti asuntonsa viereisen kadun liikenteen tuottamasta melusta, joka teki hänen kodistaan asuinkelvottoman. Tapauksessa tuomioistuin katsoi, että 8 artiklaa oli loukattu, koska valtion viranomaisten suorittamat toimenpiteet melun minimoimiseksi olivat jatkuvasti riittämättömiä. Täten kantaja altistui liialliselle melulle huomattavan pitkän ajanjakson ajan.⁷¹ Tapaus näyttää, että valittajalla on paremmat mahdollisuudet menestyä kanteessaan, jos kantaja pystyy näyttämään toteen, että viranomaiset eivät ole noudattaneet kansallista lainsäädäntöä.⁷² EIT:n mukaan ympäristönsuojelua koskevat velvoitteet eivät vain rajoitu kansallisten tuomioistuinten käyttämään aktiiviseen toimintaan, vaan EIT vaatii ehkäiseviä toimia, jotka ovat todistettu olevan myös tehokkaita.⁷³ Tämä tarkoittaa sitä, että ilmastonmuutoksen vastaisten toimien tulee olla suotuisia ympäristölle kokonaisuudessaan. Näiden toimien tulee myös olla tehokkaita, riittäviä ja todistetusti toimivia.⁷⁴

Tapauksessa *Giacomelli v. Italia* tuomioistuin tunnisti 8 artiklan loukkauksen tilanteessa, jossa valtion viranomaiset eivät noudattaneet kansallista lainsäädäntöä, eivätkä sulkeneet vaarallisten jätteiden käsittelylaitosta, vaikka viranomaisia oli tuomioistuimen päätöksellä veloitettu tekemään näin.⁷⁵ Tapauksessa *Guerra ja muut v. Italia* tuomioistuin linjasi valtion positiivisista velvoitteista koskien ympäristöalaa. Vaikka tuomioistuimen argumentointi tapauksessa

68 *Powell ja Rayner v Yhdistynyt kuningaskunta* App no 9310/81 (21 February 1990), kohdat 42–45.

69 *Ibid* kohta 99.

70 *Fredin v. Ruotsi* (No. 1) App no 12033/86 (18 February 1991), kohdat 48 ja 55.

71 *Deés v. Unkari* App no 2345/06 (9 February 2011), kohta 23.

72 Harris, O'Boyle ja Warbrick (n 62) 563.

73 Ks. mm *Oluic v. Kroatia* (n 29), kohdat 22–62.

74 Braig and Panov (n 67) 282.

75 *Ibid* kohta 93.

on positiivisten toimintavelvoitteiden osalta puutteellinen, ilmaisee se tuomiossaan valtion menettelyllisen velvollisuuden informoida yksilöitä ympäristöhaitasta.⁷⁶ Vaarallisen toiminnan ja valtion välillä ei tarvitse olla myöskään suoraa linkkiä. Tuomioistuim on todennut, että 8 artiklan loukkaus voi johtua siitä, että valtio ei ole säännellyt yksityistä teollisuutta.⁷⁷

Yleisesti tuomioistuim on todennut, että valtion velvollisuus välttää vaarallisen toiminnan aiheuttamia seurauksia yksilöille konkretisoituu tilanteessa, joka on saavuttanut vaadittavan vakavuustason. Tällaisessa tilanteessa yksilön kyky nauttia 8 artiklan mukaisesta yksityis- ja perhe-elämän suojasta on merkittävästi heikentynyt.⁷⁸ Toiminnan vakavuuden vähimmäistasoa arvioidaan suhteellisesti niin kuin edellä on mainittu.

Tässä vaiheessa on kuitenkin muistutettava harkintamarginaalista, joka on osoitettu valtioille. EIT on johdonmukaisesti todennut tilanteissa, joissa valtioilta vaaditaan positiivisia toimintavelvoitteita, että näiden tavoitteiden saavuttamiseksi vaaditut keinot kuuluvat valtion harkintamarginaaliin. Lisäksi tuomioistuim on todennut, että EIS:n mukaisten oikeuksien täyttämiseksi on olemassa erilaisia väyliä. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka valtio olisi jättänyt soveltamatta tiettyä kansallisessa lainsäädännössä säädettyä toimenpidettä, se voi silti täyttää positiivisen velvoitteensa muilla toimin. Tässä velvoitteiden asettamisen arvioinnissa tulee siis ottaa huomioon ne operatiiviset valinnat, jotka valtion tulee toteuttaa ensisijaisten tavoitteiden ja resurssien suhteen.⁷⁹

Näkisin, etteivät viranomaisia koskevat velvoitteet ole ilmastonmuutoksen kohdalla samalla tavalla merkityksellisiä kuin esimerkiksi tuomioistuimiin ja lainsäätäjiin kohdistuvat velvoitteet. Tämä näyttäisi johtuvan siitä, että ilmastonmuutoksen hillitsemistä koskevat toimenpiteet ovat lähinnä keskittyneet lainsäätäjän rooliin ilmastokysymyksissä. Viranomaisten velvoitteet kohdistuvat lähinnä ns. mikrotason ympäristöhaittoihin. Toisaalta viranomaisilla voi olla tulevaisuudessa yhä enemmän valtaa ilmastopolitiikan toteuttamisessa esimerkiksi ilmastosuunnitelmien laatijana tai hiilineutraalin toiminnan rahoittajana. Kuitenkin osa menettelyllisistä velvoitteista voi toteutua myös ilmastonmuutoksen kohdalla koskien erityisesti ympäristövaikutusten arviointimenettelyä. Vastaavasti tiedotusvelvollisuus voi aktualisoitua siten, että viranomaisten tulisi tiedottaa ilmastonmuutoksen aiheuttamista terveyshaitoista. Viranomaisten positiivisten toimintavelvoitteiden osalta ei myöskään riitä, että lainsäätäjä säätää tarvittavalla tavalla ilmastonmuutosta koskevaa lainsäädäntöä, jonka tarkoituksena on vähentää päästöjä. Lisäksi on huomioitava laintulkinta, joka jää viranomaisten ja tuomioistuinten vastuulle, jos tulkinta on jätetty hyvin avoimeksi. Tällaisessa tilanteessa myös viranomaisten toimivalta korostuu.

76 Ibid kohta 60.

77 *Fadeyeva* (n 21), kohta 89.

78 *Dubetska v. Ukraina* App no 30499/03 (ECtHR 10 February 2011), kohta 105.

79 *Budayeva* (n 27), kohdat 134–135.

Lisäksi lapsen edun tarkastelu on yhdistettävissä edellä mainittuihin viranomaisten velvoitteisiin ilmastonmuutoksen suhteen. Tämä tarkoittaisi sitä, että jokaisessa viranomaisten päätöksessä, joka kohdistuu myös lasten intresseihin, tulisi ottaa LOS:n määrittelemällä tavalla huomioon lapsen etu. Tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että lapsen etua ajava lähestymistapa otettaisiin käyttöön myös ympäristöä koskevassa päätöksenteossa. Tässä siis yhdistyisi sukupolvien välisen tasa-arvon periaate ja toisaalta lapsen edun edistäminen. Tällainen tarkastelu olisi ihmisoikeus- ja perusoikeusmyönteinen siten, että myös päästövähennysten ja ilmastonmuutoksen hillitsemisen osalta otettaisiin huomioon lapset. Tällainen positiivinen toimintavelvoite suojelisi lasten intressejä. Lisäksi *Veermanin* mukaan lasten ottaminen mukaan päätöksentekoprosessiin ei ole itsessään riittävää, vaan paikallisella, alueellisella tai kansallisella tasolla tehtyjen päätöksiä valmistelussa viranomaisten tulisi antaa omat lausuntonsa lapsiin kohdistuvista vaikutuksista.⁸⁰

Täten siis lapsen edun arvioiminen ilmastonmuutosta koskevissa ympäristöön vaikuttavassa päätöksenteossa on erityisen merkityksellistä, kun otetaan huomioon ilmastonmuutoksen vaikutukset lapsiin. Tämä pätee myös lainsäätäjän velvoitteisiin. Lapsen oikeuksien komitea on yleiskommentissaan nro 14 todennut, että sopimustekstin sanamuoto ”ensisijaisesti huomioon” tarkoittaa sitä, että lapsen etu on ns. eri tasolla asiassa esiintyvien muiden seikkojen kanssa.⁸¹ Lisäksi valtioilla ei ole harkintavaltaa silloin, kun arvioidaan lapsen etua, jota tulisi arvioida lisäksi myös sen suhteen, tuleeko tälle antaa painoarvoa ensisijaisesti huomioitavana asiana kaikissa toimenpiteissä.⁸² Kuitenkin yleiskommentissa mainitaan, että ensisijaisuuden osalta on otettava huomioon tietynlainen joustavuus, koska tilanteet voivat vaihdella.⁸³

4.2 Lainsäätäjän positiiviset toimintavelvoitteet ja ilmastonmuutos

Teollisuuden aiheuttamat saasteet sekä vaarallinen teollinen toiminta ovat aiheuttaneet lukuisia kanteita koskien 8, 2 ja 3 artikloja. Jos tapauksessa on ollut vaarallisen teollisen toiminnan aiheuttama vakava uhka elämälle, on kyseeseen tullut 2 artiklan loukkaus.⁸⁴ Kyseisessä tapauksessa valtio ei ollut perinteisessä mielessä puuttunut yksilön oikeuteen elämään, vaan 2 artiklaa on katsottu rikutun sen menettelyllisen näkökulman osalta, koska vaarallisen toiminnan aiheuttaman kuolemaan johtaneen onnettomuuden yhteydessä ei ole ollut riittävää ”lakisäateistä” suojaa. Tämä tarkoitti myös sitä, että kyseinen lainsäädäntö ei turvannut oikeutta elämään ja lisäksi se ei estänyt samanlaisen hengenvaarallisen onnettomuuden tapahtumista tulevaisuudessa.⁸⁵

80 Philip Veerman, 'The Ageing of the Convention on the Rights of the Child' In Michael Freeman (ed.), *The Future of Children's Rights* (Brill 2014) 16, 38.

81 CRC/C/GC/14 (n 36), luku 4 kohdat 36-37.

82 Ibid 36.

83 Ibid 39.

84 Ks. *Öneryıldız* (n 25).

85 Ibid kohdat 117-118.

Ilmastonmuutoksen vaikutukset lainsäätäjän positiivisiin velvoitteisiin voidaan nähdä myös varovaisuusperiaatteen valossa. Tässäkään velvoitteessa ei voida täysin erottaa 2 ja 8 artikloiden mukaisia velvoitteita toisistaan. Jos valtio täysin jättää huomiotta ilmastonmuutoksen tuoman tieteellisesti todetun riskin ihmisen terveydelle ja elämälle, on tällainen toiminta EIS:n asettamien positiivisten velvoitteiden vastaista. Esimerkiksi kansallisesti määritettyjen panosten jäädessä kauas Pariisin sopimuksen pitkän ajan tavoitteista tarkoittanee sitä, että valtio tietoisesti jättää huomiotta edellä mainitun riskin. Päästövähennykset ovat välttämättömiä ilmastokatastrofin välttämiseksi. Täten siis on vältettävä sellaista päätelmää, että valtiot olisivat vapaita vastuusta, jos nämä kieltäytyvät asettamasta tarvittavia päästötavoitteita.⁸⁶

Tapauksessa *Cordella* EIT tuomitsi Italian 8 artiklan loukkauksesta tukeutuen varovaisuusperiaatteeseen. Italian valtio oli pitänyt terästehtaan toiminnassa, vaikka tieteelliset tutkimukset osoittivat laitoksen päästöjen ja syövän riskin välillä olevan yhteys.⁸⁷ Tarantossa päästöt eivät vaarantaneet vain 180:tä kantajaa, vaan koko alueen väestön.⁸⁸ Lisäksi *Cordellan* tapauksessa EIT totesi, että valtio oli ylittänyt suhteellisuusperiaatteen mukaisesti toimillaan sen, mikä oli suotavaa. EIT totesi, että sen tehtävänä oli määritellä, olivatko kansalliset viranomaiset toimineet riittävän huolellisesti ja ottaneet huomioon kilpailevat edut. Tämä on erityisen merkityksellistä silloin, kun yksilöt joutuvat kantamaan raskaita taakkoja yhteiskunnan edun vuoksi.⁸⁹

Viitatakseni 4.1 luvussa mainittuun tapaukseen *Deés v. Unkari*, voitaisiin sitä analogisesti soveltaa valtion positiivisiin toimintavelvoitteisiin koskien ilmastonmuutosta; jos valtio on syyllistynyt jatkuvasti riittämättömiin päästövähennyksiin, tulisi tällöin 8 artiklan loukkaus kyseeseen. Kuitenkin kanteiden voi olla haastava menestyä, sillä kantaja ei voi vedota tiettyihin tarkoin määriteltyihin toimiin, joita valtiolta veloitetaan lainsäädännössä. Vaikka tapaus koskeekin viranomaisten menettelyä ja varovaisuusperiaatteen noudattamista, katson tämän olevan myös merkityksellistä lainsäätäjän kannalta. Kyseisessä tapauksessa oli siis kyse valtioiden aktiivisista toimista. Jos tapausta sovelletaan ilmastonmuutoksen kontekstissa, valtioita voidaan asettaa mahdollisesti vastuuseen omista toimistaan. Valtiot esimerkiksi vaikuttavat suoraan ilmastonmuutokseen investoimalla korkeapäästöisiin projekteihin tai jakamalla valtioneuvoston uusiutumattoman energian sektorilla.⁹⁰

Tämä voi mahdollisesti vakuuttaa EIT:n siitä, että valtioilta voidaan vaatia vastuuta vaikutuksistaan ilmastonmuutoksen etenemisessä. *Cordella* tapauksen nojalla siis lainsäätäjältä voidaan vaatia sellaista lainsäädäntöä, joka sääntelee ympäristölle haitallisesta toiminnasta

86 Heri (n 18) 934.

87 *Cordella v. Italia* App no 54414/13 ja 54264/15 (ECtHr 24 January 2019), kohta 168.

88 Ibid kohta 172.

89 Ibid kohta 161 ja 174.

90 Heri (n 18) 938.

aiheutuvia riskejä ja päästövähennyksiä.⁹¹ Tällaisen lainsäädännön tulisi suojella nimenomaan yksilöitä viranomaisilta, jotka toimivat samoin kuin *Cordella* tapauksessa. Riittävän huolellinen päätöksenteko tulee turvata erityisesti ympäristöasioissa.

Lainsäätäjältä voidaan vaatia myös positiivisia toimintavelvoitteita ympäristöä koskevan lainsäädännön säätämiseksi. Tällaisen lainsäädännön tulee nimenomaisesti säännellä vaarallisia toimintoja ja varmistaa, että päätöksentekoprosessi on perustunut tutkimuksille ja arvioille mahdollisista ympäristö- ja terveysriskeistä.⁹² Valtioiden tulee myös varmistaa olemassa olevan ympäristöä koskevan lainsäädännön tehokas toimeenpano tarvittavalla tavalla, kun sen vastaista toimintaa esiintyy.⁹³ Ilmastonmuutoksen kohdalla tämä voisi tarkoittaa sitä, että lainsäätäjän tulee säätää lakeja, jotka arvioivat ja lieventävät ilmastonmuutosta.⁹⁴ Vaikkei Pariisin ilmastopimus langetakaan sopimusvaltioille tarkkoja päästötavoitteita, voidaan 8 artiklan mukaisia velvoitteita silti tarkastella aina Pariisin ilmastopimuksen 2 artiklan pitkän ajan tavoitteiden valossa. Ilmastonmuutoksen uhan vakavuus on myös linjassa edellä mainitun haitan vakavuuden minimitason vaatimuksen kanssa. Ilmastonmuutoksen vaikutus kokonaisuudessaan yksilön terveyteen ja elämänlaatuun on valtava: sekä fyysiset että henkiset vaikutukset yksilön terveyteen ovat nähtävissä.

EIS:n 13 artiklan mukaan valtioiden tulee tarjota tehokkaat oikeussuojakeinot. EIT:n oikeuskäytännön mukaan artikla ilmaisee suoran veloitteen valtioille suojata ihmisoikeuksia omassa kansallisessa lainsäädännössään. Se tarjoaa ihmisille takuun siitä, että he voivat tehokkaasti nauttia ihmisoikeuksistaan.⁹⁵ Tehokkaiden oikeussuojakeinojen käyttöä ei myöskään saa haitata valtion viranomaisten toimilla.⁹⁶ Lainsäätäjän tulee siis täten myös varmistaa, että ilmastonmuutosta koskeva lainsäädäntö kattaa tehokkaat oikeussuojakeinot 13 artiklan mukaisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että oikeussuojakeinojen ei tule olla olemassa vain muodollisesti lainsäädännössä, vaan oikeussuojakeinoja tulee myös pystyä tosiasiallisesti käyttämään. Oikeussuojakeinojen tulee paitsi olla käytännössä tehokkaita mutta myös lailla taattuina.⁹⁷

Hyvä esimerkki tämän huomiotta jättämisestä on Suomen entinen ilmastolaki, jonka hallituksen esityksessä todettiin, ettei ilmastopolitiikan suunnitelmiin ”liity sellaista oikeussuojan tarvetta, jotta ne voitaisiin katsoa valituskelpoisiksi päätöksiksi”.⁹⁸ Uuden muutoksenhakua koskevan sääntelyn tavoitteena oli taas edistää oikeusvarmuutta sekä turvata oikeusturva

91 *Cordella v. Italia* (n 88), kohta 160, ks. myös *Heri* (n 18) 15.

92 *Tatar* (n 26), kohta 88.

93 Jean-François Akandji-Kombe: ‘Positive obligations under the European Convention on Human Rights. A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights’ (2007) Human rights handbooks No. 7. Council of Europe, 47.

94 *Braig ja Panov* (n 67) 278.

95 *Kudla v. Puola* App no 30210/96. (ECtHR 20 October 2000), kohta 152.

96 *Aksoy v. Turkki* App no 21987/93. (ECtHR 18 December 1996), kohta 95.

97 *Kudla* (n 95), kohta 157.

98 HE 82/2014 vp, s. 29; HE 239/2022 vp, s. 14.

ilmastoasioissa.²⁷³ Uuden ilmastolain esitöissä myös mainitaan entisen ilmastolain puutteet koskien osallistamista. Hallituksen esityksessä kritisoidaan edellistä ilmastolakia siitä, ettei se ota huomioon tarvittavalla tavalla haavoittuvaisten yksilöiden osallistamista ilmastopolitiikan valmistelussa ja päätöksenteossa. Esityksen mukaan nuorten osallistumismahdollisuudet voitaisiin taata uudessa ilmastolaissa.⁹⁹ Lain esitöissä todetaan, että ilmastokanteiden yleistyessä esimerkiksi oikeuskirjallisuudessa on alettu ottaa kantaa oikeusturvaan ilmastopolitiikkaa koskevassa päätöksenteossa.¹⁰⁰ Lisäksi esitöissä on arvioitu kansainvälisten ihmisoikeussopimusten ja ilmastokanteiden vaikutusta itse ilmastolakiin.¹⁰¹

Miten tämä liittyy 8 artiklan positiivisiin toimintavelvoitteisiin lainsäätäjän näkökulmasta? 8 artiklan kattava toteutuminen tarkoittaa sitä, että yksilöt pystyvät tarvittaessa suojautumaan oikeussuojakeinoilla valtion puuttumiselta perhe-elämän suojaan. Jos tässä epäonnistutaan, tarkoittaa se sitä, että ilmastokanteita ei voida tehokkaasti välttämättä viedä EIT:hen, ellei EIT tee poikkeusta 35 artiklasta.¹⁰² 35 artiklan mukaan tuomioistuin voi ottaa asian käsiteltäväkseen vasta, kun asiassa on turvauduttu kaikkiin kansallisiin oikeussuojakeinoihin yleisesti tunnustettujen kansainvälisen oikeuden sääntöjen mukaisesti. Lisäksi uuden ilmastolain esitöissä mainittu vanhan ilmastolain puute osallistaa lapsia ja nuoria päätöksenteossa edellä mainitulla tavalla on minusta erittäin hyvä huomio LOS:n valtioihin kohdistuvien velvoitteiden osalta. Suomen nykyinen ilmastolaki antaa hyvän esimerkin siitä, miten ihmisoikeusveloitteet on otettu huomioon ilmastolainsäädännössä. Näin ollen myös käytännössä tämä on tarkoittanut 8 artiklan mukaisten positiivisten toimintavelvoitteiden toteutumista yhä paremmin.

4.3 Tuomioistuinten positiiviset toimintaveloitteet ja ilmastonmuutos

EIS:n 6 artikla sisältää yksilön oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Tämä voi tarkoittaa ilmastonmuutoksen kohdalla sitä, että jokaisella on mahdollisuus viedä kanteita ympäristöasioita käsitteleviin tuomioistuimiin. Kuitenkin myös 8 artikla aktivoi oikeuden saattaa asiansa käsiteltäväksi tuomioistuimessa.¹⁰³ Valitusoikeus on mahdollistettava yksilöille, joita ei ole kuultu päätöksentekoprosessissa tai heidän mielipiteilleen ei ole annettu riittävää painoarvoa. Tässä prosessissa valitus ei välttämättä kohdistu vain epäasianmukaiseen päätöksentekoprosessiin, vaan se voi myös koskea tutkintapyyntöjä, joita ei ole saatu yleisön saataville pyynnöstä huolimatta.¹⁰⁴

99 HE 27/2022 vp, s. 35.

100 HE 239/2022 vp, s. 14.

101 HE 27/2022 vp, s. 16, 18 ja 35.

102 Harris, O'Boyle and Warbick (n 62), 749.

103 Braig and Panov (n 67) 277 ja ks. yleisesti *Mileva v. Bulgaria* App no 43449/02 ja 21475/04 (ECtHR 25 November 2010), kohta 100.

104 Ibid, ks. myös yleisesti *Grimkovskaya v. Ukraina*. App no 38182/03 (ECtHR 21 July 2011), kohta 69.

8 artiklan mukainen oikeus saada asiansa käsiteltäväksi tuomioistuimessa näyttäisi olevan laajempi kuin 6 artiklan turvaama oikeus. 8 artiklan mukaisen oikeuden nauttiminen ei edellytä sitä, että tuomioistuinmenettelyn lopputulos määrittää kantajan oikeutta.¹⁰⁵ Ilmastonmuutoksen kontekstissa tämä saattaisi tarkoittaa sitä, että yleisölle olisi tarjolla kansallisen prosessin aloittaminen tilanteissa, joissa yleisön intressejä ei ole otettu tarvittavalla tavalla huomioon suunnitteluprosessissa. Kanteiden vireillepano tulisi olla mahdollista ennen kuin aloitetaan sellainen teollinen toiminta, joka voi edistää ilmastonmuutosta. Tällainen toiminta päästää suuria määriä kasvihuonepäästöjä ilmakehään.¹⁰⁶ Lisäksi katson, että myös lasten *access to justice* tulisi toteutua ilmastonmuutoksen kontekstissa. Tämä voisi tarkoittaa sitä, että lapsille tulisi varmistaa oikeus saada heitä koskevat asiat käsiteltäväksi kansallisissa tuomioistuimissa. Tällä tarkoitetaan edellisessä luvussa mainittua valtion velvollisuutta myöntää pääsy ympäristöasioita käsitteleviin tuomioistuihin.

Tuomioistuinten positiiviset velvoitteet saattavat kuitenkin kohdistua enemmänkin edellä mainittujen kaltaisiin niin sanottuihin prosessuaalisiin velvoitteisiin, joilla varmistetaan yksilöiden *access to justice* ja täten tehokkaat oikeussuojakeinot. Näin ollen tuomioistuinten rooli lainsäätäjän toimien valvonnassa asettaa tiettyjä rajoituksia vallan kolmijaon suhteen. Siispä ilmastokanteet saattavat asettaa myös kansalliset tuomioistuimet vaikeaan asemaan. Sinänsä EIT tuskin vaatiikaan tulevaisuudessa tuomioistuihin puuttumaan päästövähennysten sisältöön laatimalla tarkkoja vaatimuksia esimerkiksi Pariisin ilmastopimuksen vaatimilta kansallisesti määritellyiltä panoksilta.

Luultavasti kansallisten tuomioistuinten rooli jää monitulkintaiseksi tai avoimeksi tällaisten tarkoin määriteltyjen ilmastotoimien osalta EIT:n oikeuskäytännössä. Kuitenkin YK on väliintulossaan tapaukseen *Duarte Agostinho ja muut v. Portugal* ja muut korostanut, että tuomioistuin voi silti arvioida sitä, ovatko valtiot päästötavoitteittensa osalta noudattaneet EIT:n oikeuskäytännön mukaista due diligence -periaatetta. Tämä tarkoittaa sitä, että ihmisoikeuksien sisältö on jätetty varsin abstraktiksi. Näin ollen ympäristöperusoikeuden sisällyttäminen ihmisoikeuksiin vaatii EIT:ltä näiden ihmisoikeuksien sisällön täsmentämistä liittämällä ympäristöoikeuden normatiivista sisältöä EIS:n artikloiden, kuten 8 artiklan tulkintaan. EIT:lla on myös vaihtoehtona tutkia sitä, ovatko valtiot toimineet kansallisen lainsäädäntönsä mukaisesti.¹⁰⁷

Lasten tuottamien tuomioistuinvalitusten osalta on huomautettava, että tuomioistuinvalitusten tekeminen on ilmastovaikuttamista. Tällaisten kanteiden ensisijaisena tehtävänä on aktivoida muutosta yhteiskunnassa, kun laki ei kata välttämättömiä oikeuksia. Vaikka valitus koskeekin

105 Ks. *Taşkın v. Turkki* App no 46117/99 (ECtHR10 November 2004).

106 Braig and Panov (n 67), 277.

107 Amicus Brief by United Nations: Special Rapporteurs (David, Boyd, Marco, Orellena). Submitted on 4th of May 2021(Duarte Agostinho and 5 Others v. Portugal and 32 Others), kohdat 21 ja 39.

yksinomaan käsiteltävää tapausta, on tällaisilla kanteilla menestyessään merkittäviä vaikutuksia yhteiskunnassa.¹⁰⁸ Täten siis ilmastovalitus on merkityksellinen nimenomaan tuomioistuimiin kohdistuvien positiivisten toimintavelvoitteiden kannalta.

Tuomioistuimillakin on LOS:n 3 artiklan mukaan velvollisuus ottaa lapsen etu huomioon päätöksenteossaan. Kiinnostavan tästä tekee sen pohtiminen, miten tuomioistuin ilmastovalituksessa tulkitsee lapsen etua, eli millaisen painoarvon se antaa lapsen edulle. Lisäksi tämä aihe nivoutuu lainsäätäjän velvoitteisiin: jos lainsäädännöllä ei taata tehokasta valitusmekanismia, eivät tuomioistuimet voi myöskään edistää ihmisoikeusvelvoitteiden toteutumista. Siispä valtioita voidaan velvoittaa suojelemaan ihmisoikeuksia, mutta voi olla vaikea haastaa tällaisten toimenpiteiden laiminlyöntiä.¹⁰⁹ Ottaen huomioon edellä mainitut seikat, tuomioistuimen rooli korostuu positiivisten toimintavelvoitteiden osalta silloin, kun se omaksuu lapsen edun mukaisen tulkinnan sekä haavoittuvaisuuden käsitteen ilmastokanteita koskevassa oikeuskäytännössään.

Tuomioistuimiin kohdistuvien positiivisten toimintavelvoitteiden osalta tarvitaan myös selkeyttä kansainvälisellä tasolla koskien juuri velvoitteiden sisältöä ja laajuutta. Tällä hetkellä esimerkiksi EIT:llä ei ole ennakkotapausta tuomioista ilmastonmuutoksen suhteen. Täten siis myös positiivisten toimintavelvoitteiden osalta olemme tietynlaisessa vältilassa, jossa valtiot periaatteessa voisivat nojautua ilmastonmuutosta koskevaan EIT:n oikeuskäytäntöön, mikäli sellaista olisi. Oikeuskäytännön puute ei toki estä valtioita tekemästä perus- ja ihmisoikeusmyönneistä tulkintaa koskien esimerkiksi ilmastopolitiikkaa, päätöksentekoa tai lainsäädäntöä. Samoin lapsen oikeuksien komitean laatima yleiskommentti koskien ilmastonmuutosta on historiallinen, ja antaa sopimusvaltioille monipuoliset ohjeet aktiivisiin ilmastotoimiin lasten oikeuksien turvaamiseksi. Kuitenkin juridisen velvoittavuuden näkökulmasta oikeuskäytäntö koskien ilmastotoimia muodostaisi vahvemman lähtökohdan toiminnalle.

Kuitenkin edellä mainitut seikat koskien lapsen etua puoltavat sitä, että vähintään lainsäätäjän tulisi tehdä tarvittavat selvitykset lainsäädännön vaikutuksista lapsiin, kun kyseessä on ilmastopolitiikan pohjalta luonnosteltu lainsäädäntö. Kansallisen tuomioistuimen tulee myös yhtä lailla huomioida lapsen edun ensisijaisuus erityisesti silloin, kun tuomioistuin tarkastelee viranomaisten tekemien päätösten lainmukaisuutta. Kaikista optimaalisin tilanne olisi silloin, kun viranomaiset, lainsäätäjät ja kansalliset tuomioistuimet olisivat selvillä edellä mainituista lapsen edun elementeistä sekä muista LOS:n takaamista oikeuksista. Tämä toki vaatii ilmasto-oikeuden ja kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kattavaa asiantuntemusta.

108 Joana Setzer and Rebecca Byrnes, 'Global trends in climate change litigation: 2019 snapshot' Grantham Research Institute for Climate Change and the Environment, 111.

109 Sormunen ja Heiskanen (n 34), 113–114.

4.4 Lasten kohtaamat esteet – Kuinka vaikea on saada sopimusvaltiot vastuuseen positiivisista toimintavelvoitteistaan estää ilmastonmuutoksen eteneminen?

Lasten asemaa niin ikään Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa vaikeuttaa sen näyttäminen toteen, että kantajilla olisi niin sanottu uhrin asema *locus standi*. Ilmastonmuutoksen suhteen tämä edellytys kanteen menestymiselle on vaikeasti näytettävissä toteen ilmastonmuutoksen haittojen kollektiivisen luonteen vuoksi. Täten ilmastokanteiden kantajat kohtaavat kaksi estettä: 1) heidän pitää näyttää toteen, että sään ääri-ilmiön tai hitaasti vaikuttavan sääilmiön välillä on syy-yhteys ilmastonmuutoksen kanssa ja 2) lisäksi ilmastonmuutoksen aiheuttamalla ilmiöllä on syy-yhteys koettuun haittaan. Myös kansallisella tasolla on säädetty erikseen uhrin statuksesta koskien kansallisten tuomioistuinten prosessuaalisia edellytyksiä.¹¹⁰ Tämänkin osalta olisi erityisen tärkeää, että lasten haavoittuvainen asema huomioitaisiin tuomioistuinten arvioidessa uhrin statusta. Jos lasten haavoittuvaiselle asemalle annetaan painoa-arvoa tuomioistuinten arvioidessa sitä, täyttääkö kanne prosessuaaliset edellytykset, voisi tuomioistuin tarkastella prosessuaalisia edellytyksiä joustavammin. Tässä voitaisiin hyödyntää edellä 3.3 luvussa mainittua EIT:n lähestymistapaa, jossa erotetaan haavoittuvaisessa asemassa olevat kantajat niin sanotuista tavanomaisista kantajista.¹¹¹

Lisäksi ekstraterritoriaalinen toimivalta on myös yksi esteistä, joka voi asettaa positiivisten toimintavelvoitteiden tielle. EIS:n 1 artiklan mukaan valtiot ovat vastuussa ihmisoikeusvelvoitteestaan jokaista ”*lainkäyttövallan*” (*eng. jurisdiction*) alaista ihmistä kohtaan. Perinteisessä mielessä tämä yleensä tarkoittaa valtioiden rajojen sisällä olevaa toimivaltaa, mutta joissakin rajatuissa tapauksissa toimivallasta voi tulla ekstraterritoriaalista. Tämä voi tulla kyseeseen vain hyvin poikkeuksellisissa olosuhteissa.¹¹² Ilmastonmuutoksen suhteen tästä kysymyksestä tulee yhä olennaisempi, sillä valtioiden aiheuttamat päästöt vaikuttavat kumulatiivisesti koko ilmakehässä. Portugalilaiset lapset vetosivat valituksessaan siihen, että valtioilla on ollut hallussaan luonnonvaroja, joilla on ollut ekstraterritoriaalisia vaikutuksia.¹¹³

Lisäksi lainsäätäjän asema on tässä asiassa erityinen, koska lainsäädännöllä pystytään tehokkaasti edistämään lasten oikeuksien toteutumista ja myös sitoutumaan päästövähennyksiin. Viranomaiset ja tuomioistuimet viime kädessä soveltavat lainsäädäntöä,

110 Antonio Mariconda ‘Victim Status of Individuals in Climate Change Litigation before the ECtHR – Between Old Certainties and New Challenges’ (2023) *The Italian review of international and comparative law* 3 260–282, 262, 274.

111 Ks. myös *ibid.* 277–278.

112 Matti Pellonpää, Monica Gullans, Pasi Pölönen and Antti Tapanila ‘Euroopan ihmisoikeussopimus’ (2018) 6. uudistettu painos Alma Talent, 16–17.

113 Duarte Agostinho and Others v. Portugal and Others App no 39371/20, kohta 18 (iv.).

joka on taas poliittisen päätöksenteon lopputulos. Niin kuin edellä on tuotu esiin, lapsilla ei ole äänioikeutta, joten he eivät voi vaikuttaa suoraan tähän päätöksentekoon tai sen lopputuloksiin. Nähdäkseni tällä on suuri merkitys sen suhteen, millaista kansallista lainsäädäntöä säädetään, jotta valtiot voisivat täyttää positiiviset velvoitteensa. Koska tästä näkökulmasta hallituksen politiikalla on valtava vaikutus, voi hallituksen kokoonpano olla ratkaisevana tekijänä siinä, millaiseksi lasten tulevaisuus käytännössä muotoutuu. Tämä taas korostaa aikuisten valtaa lapsiin: haavoittuvainen asema ei ole enää vain suojaava tekijä, vaan vallankäytön väline.

5. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Ilmastonmuutos haastaa monimutkaisella tavalla tuntemamme ihmisoikeusjärjestelmän. Edellä mainittu EIS:n dynaaminen luonne mahdollistaa sopimuksen tulkinnan, joka pitää sisällään oikeuden puhtaaseen tulevaisuuteen. Toisaalta ihmisoikeusjärjestelmän valjastaminen koskemaan myös ympäristöoikeuksia voi osoittautua haasteelliseksi. Ensinnäkin ihmisoikeusjärjestelmässä luonnon- ja ilmaston suojele tapahtuu käytännössä ihmisten intressien kautta. Tällöin luonto ei ole itseisarvoista. Tietynlaiset valtasuhteet yhteiskunnassamme koskien lapsia ja aikuisia tekevät ilmastotoimien toteuttamisesta lasten oikeuksien muodossa paikoin haastavaa. Vaikka EIS jo tällä hetkellä asettaa ympäristöoikeuksien kautta positiivisia velvoitteita valtioille, käytännössä niiden merkitys voi jäädä vähäiseksi. Tämä johtunee siitä, että ilmastonmuutos ei ole vain lainopillinen ongelma. Oikeastaan ilmastonmuutoksen globaalin ulottuvuuden vuoksi se voidaan nähdä erityisesti poliittisena haasteena, johon välttämättä lainopilliset keinot eivät pure halutulla tavalla. Lisäksi ilmastonmuutosta ja ihmisoikeuksia koskevat kansainväliset sopimukset ovat fragmentoituneet¹¹⁴, mikä vaikuttaa myös käytännössä ympäristöoikeuksien toteutumiseen. Esimerkiksi lapsen oikeuksien komitean näkökulma lasten ympäristöllisten oikeuksien toteutumiseen voi olla erilainen verrattuna Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kantaan.

Lapsen haavoittuvaisuus on itsessään jo peruste sille, että 8 artiklan positiivisia toimintavelvoitteita tulisi tarkastella lapsiin kohdistuvien vaikutusten valossa. Niin kuin tekstissä on tullut ilmi, ei ole riittävää, että lainsäätäjälle, tuomioistuimille ja viranomaisille asetetaan positiivisia toimintavelvoitteita ilman, että lapsia on otettu huomioon. Lapsen oikeuksien näkökulmasta ei myöskään riitä, että lapselle muodollisesti taataan esimerkiksi osallistuminen päätöksentekoon tai hänen etunsa otetaan muodollisesti huomioon. Tämä tarkoittaa myös sitä, että tosiasiallisesti nämä tulee myös hänelle turvata. Tällä voidaan tarkoittaa muitakin keinoja kuin vain juridisia työkaluja, esimerkiksi ilmastopolitiikkaa ja muita suunnitelmia.

114 Ks. esim Marjan Ajevski 'Fragmentation in International Human Rights Law – Beyond Conflict of Laws (2014) Nordic Journal of Human Rights Vol. 32, No. 2, 87–98.

EIT on ottanut huomioon oikeuskäytännössään edellä esitetyllä tavalla myös lasten haavoittuvaisen aseman. Lapsen etu on kantava voima, jonka asema tulisi ottaa järjestelmällisesti huomioon ilmastokanteissa. EIT näyttäisi olevan sopiva instanssi lapsen oikeuksien edistämiseen. Vastaajavaltiot portugalilaisten ajamassa kanteessa EIT:ssä tekivät itse asiassa tuomioistuimelle valituksen, jossa kehoitettiin harkitsemaan tutkittavaksi ottamisen epäämistä. Tuomioistuin kuitenkin hylkäsi valituksen ja jatkoi asian nopeutettua käsittelyä.¹¹⁵ Lisäksi lasten kohtaamat esteet koskien uhrin aseman toteennäyttämistä sekä ekstraterritoriaalista toimivaltaa voivat hankaloittaa positiivisten toimintavelvoitteiden asettamista ja valtioiden saattamista vastuuseen riittämättömistä ilmastotoimista.

EIT voi tehokkaasti koota yhteen kansainvälisellä tasolla valtioiden positiiviset toimintavelvoitteet ja antaa näiden osalta velvoittavia tuomioita huomattavasti tehokkaammin kuin kansallisella tasolla. Kritiikki voi kuitenkin kohdistua siihen, pystyykö tällainen alueellinen ihmisoikeussopimus vastaamaan globaalin ihmisoikeuskriisin aiheuttamiin ongelmiin. Vaikka kansainvälisillä ihmisoikeussopimuksilla pyritäänkin turvaamaan yhä kattavammin ihmisoikeudet alati muuttuvassa maailmassa, voivat ne myös yllä pitää haitallista *status quo*. EIS:n 46 artiklan nojalla sopimusvaltiot ovat velvollisia noudattamaan EIT:n tuomioita ja 2 momentin mukaan ministerikomitea valvoo niiden noudattamista. Kuitenkin EIS on siinä mielessä ”hampaaton”, ettei siinä säädetä velvoittavuuden tehosteeksi sellaisia riittäviä rangaistuksia, jotka varmistaisivat tuomioiden noudattamisen.¹¹⁶ Täten siis myös ilmastonmuutosta koskeissa EIT:n tapauksissa on vaarana, etteivät valtiot noudata mahdollisia langettavia tuomioita.

Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentin nro 26 loppukaneetissa siteerataan yleiskommenttia laadittaessa kuultua lasta: ”*They need to acknowledge us and say, ‘we hear you; here is what we are going to do about this.’*”¹¹⁷ Lähitulevaisuudessa tulemme näkemään, miten kansainvälinen yhteisö ja tuomioistuimet tulevat vastaamaan ilmastokriisiin. Vaikka ilmastokanteet menestyisivätkin EIS:n järjestelmässä, ei tämä takaa sitä, että asiat käytännössä tulisivat muuttumaan radikaalisti. Toivoa silti on.

115 European Court of Human Rights: Fourth Section. Rejecting a motion by the defendants asking the Court to overturn its fast-tracking decision (in French). Request No. 39371/20. Submitted 2nd of April 2021.

116 Ks. lisää tuomioiden velvoittavuudesta Pellonpää, Gullans, Pölönen and Tapanila (n 113), luku 5.

117 CRC/C/GC/26 (n 48), kohta 115. Ks. Consultation Reports <<https://childrightsenvironment.org/reports/>>. Vierailtu 7.1.2024.